

UOT 821.512.162

Vərəğa Almaslı,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
M.Əliyev adına Hövsan Mədəniyyət Evi
Bakı ş., Hövsan qəs., Məktəb küç., 32
e-mail: mirsiruzagayev95@gmail.com

SİRLƏR XƏZİNƏSİNİN SİRDAŞI

Açar sözlər: Nizami Gəncəvi, “Sirlər xəzinəsi”, Xəlil Hüseynov

Giriş. Dünya ədəbiyyatının ilk onluğuna düşmüş dahi Nizami özünün parlaq dühası ilə çoxdan ölməzlik qazanmışdır. Özünəqədərki bəşər siviliziyasının bütün ümumbəşəri nailiyyətlərindən hərtərəfli surətdə yararlanan böyük sənətkar, o zamanki Yaxın və Orta Şərqi qaynar mədəni mərkəzlərindən birinə çevrilmiş Gəncədən kənara çıxmaya-çıxmaya, dünya ədəbiyyatına sonralar “Xəmsə” adlandırılan beş inci bəxş etmişdir. Bu incilərin hər biri özünün mövzu, məzmun, ideya, üslub və forma çizgiləriylə bu gün də gözqamaşdırıcı bir şəkildə bərq vuraraq bəşəriyyətin gələcəyə gedən yoluna şafəq saçmaqdadır. Nizami irsinin özündə birləşdirdiyi bir-birindən dolğun və tutumlu ictimai-mədəni, etik-didaktik, bədii-fəlsəfi və ruhi-mənəvi fikirlər həmişə ədəbiyyatşünaslıq elminin aparıcı obyekt və predmeti olmuşdur. Belə ki, yüzlərlə alim bu fikirlərin öyrənilməsinə ömür sərf etmişdir. Belə alimlərdən biri də filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Xəlil Hüseynovdur.

Xəlil Hüseynov 1931-ci ildə may ayının 1-də Bakı şəhərinin Zirə kəndində anadan olmuşdur. 1961-1964-cü illərdə AMEA-nın Dil və ədəbiyyat İnstitutunun əyani aspiranturasında təhsil almışdır. 1970-ci ildə Nizaminin “Sirlər xəzinəsi”nin ideya-bədii xüsusiyyətləri adlı namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Onun Nizaminin “Sirlər Xəzinəsi” monoqrafiyası 1984-cü ildə “Elm” nəşriyyatında çap edilmişdir. Bu mövzu ilə əlaqədar onun bir sıra elmi məqalələri AMEA-nın “Xəbərləri” və “Məruzələri”ndə və bir sıra digər elmi jurnallarda çap edilmişdir. Lakin alimin araşdırmaları Gəncə şeyxinin yaradıcılığı ilə bitmir.

O, ömrünün müxtəlif illərində Qətran Təbrizi, Mənicə Xatın Məhsəti Gəncəvi və Məhəmməd Füzuli kimi sənət bəhəddarlarının həyat və yaradıcılığı ilə də yaxından maraqlanmış və bu yöndə qiymətli elmi-nəzəri araşdırmalar ortaya qoymuşdur. Bu barədə aydın anlayış almaqdan ötrü təkcə bunu qeyd etmək kifayətdir ki, AMEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun buraxdığı çox cildlik “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” kitabının ikinci cildi üçün Qətran Təbrizi və Məhsəti Gəncəvi oçerklərini məhz Xəlil Hüseynov yazmışdır [1, s. 312-338 368-385].

Alim Məhəmməd Füzuli yaradıcılığı ilə də dərinlən maraqlanmışdır. Onun dövrü mətbuatda çap etdirdiyi Füzulinin “Şikayətnaməsi” adlı məqaləsi alimin ədəbiyyatşünaslıq zəkasından, dərin faktoloji və filoloji məlumat sahibi olmasından soraq verir. X.Hüseynov ömrünün son illərində “Mənicə xatın Məhsəti Gəncəvi” monoqrafiyasını nəşr etdirmişdir. Alim 2010-cu il, fevralın 26-da doğma Zirə kəndində vəfat etmişdir.

Bununla belə, Nizami Xəmsəsi X.Hüseynovun ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyətində preolit yer tutur.

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru X.Hüseynov “Xəmsə”nin ilk halqası olan “Sirlər xəzinəsi”sinin tədqiq tarixinə geniş nəzər salmış ən müxtəlif mütəxəssislərin bu yöndəki qeydlərini dərinlən öyrənərək, onların ən başlıcalarını önə çəkmişdir. O, bu zaman obyektiv reallığa əsaslandığından həmişə qəti müəllif mövqeyi ortaya qoymuşdur. Məşhur erməni yazıçısı Maryetta Şaginyanın Nizami yaradıcılığı ilə bağlı qərəzli fikirlərinə bəslədiyi tənqidi münasibət təqdirşayandır. Belə ki, alim istər Nizaminin bir şəxsiyyət kimi, istərsə də onun “Sirlər xəzinəsi” poemasının ilk halqası olaraq Yaxın və Orta Şərqdə genuiş yayılmış Əxilik təşkilatı ilə əlaqəsinə dair M.Şaginyanın xüsusi tədqiqat aparmasını ayrıca vurğulamaqla yanaşı, onun obyektiv tarixi həqi

qətləri nəzərə almadan dahi şairin dünyagörüşünü təhrif etdiyini də bütün aydınlığı və genişliyi ilə açıb üzə çıxarır. X.Hüseynovun Nizaminin “Sirlər xəzinəsi” əsərinin monoqrafiyasında oxuyuruq: “M.Şaginyan Nizamini “əxi” kimi göstərib “Sirlər xəzinəsi”ni bütünlüklə əxi təlimlərindən irəli gələn və bu məqsədlə yaradılan əsər kimi başa düşməklə poemada qoyulmuş ədalət əmək və əxlaq kimi məsələləri də Əxi təşkilatlarının məramları ilə bağlayır” [2, s. 26].

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, M.Şaginyan əxilərdən danışarkən onları tamamilə dindən ayrılmış, dinə və feodal quruluşuna qarşı qəti mübarizə aparan bir təşkilat kimi qiymətləndirir. Halbuki, əxilər bəzi məsələlərdə feodal üsuli-idarəsinə qarşı olduqları halda, onların nəzəriyyə və dünyagörüşlərində dini motivlər də az deyildi. Əxilər öz mübarizələrində, şübhəsiz ki, yenə də əsasən dini-mistik fikirləri üstün tuturdular. Nizaminin əxilərlə əlaqəsinə gəldikdə isə, yəqin ki, Nizami öz dövründə mütərəqqi nöqtəyi-nəzərdən fəaliyyət göstərən və xalqın, xüsusən, şəhər sənətkarlarının aşağı təbəqəsini müdafiə edən əxilərlə öz görüşlərinin bəzi uyğun cəhətlərini seziş onlara müsbət münasibət bəsləmiş və yeri gəldikdə, onların mütərəqqi cəhətlərindən, özünə lazım olan qabaqcıl fikir və düşüncələrindən istifadə etmişdir. Lakin bunu əsas tutub “Sirlər xəzinəsi”ni təriqət təlimlərindən irəli gələn poema kimi qiymətləndirmək səhv olardı. Digər tərəfdən poema əxi təlimlərindən irəli gələn və əxi fikirlərini yayan bir əsər kimi göstərsə, eyni motivlərə malik olan Azərbaycan şifahi xalq dastan və nağıllarını, xüsusən Yaxın Şərq xalqlarının yaradıcılığı məhsulu olan “Kəlilə və Dimnə”ni, “Sirlər xəzinəsi”nin mövzu və ideya mənbələrindən sayılan “Siyasətnamə”, “Qabusnamə”, “Hədiqət-ul-həqaiq”, “Qutaqdqu bilik” və başqa bu kimi əsərləri də əxilik təsiri ilə yazılmış əsərlər kimi başa düşmək lazım gələrdi. Halbuki, bu əsərlərin bəziləri əxi Fərəc Zəncaninin anadan olmasından çox əvvəl yaradılmışdır. İkinci bir tərəfdən nə Nizaminin “Sirlər xəzinəsi”ndə, nə də sonrakı poemalarında özünün əxilərlə əlaqəsi məsələsinə aid heç bir işarə yoxdur [Bax: 2, s. 26-27].

Monoqrafiyanın “Sirlər xəzinəsi”nin tədqiq sahəsinə bir nəzər” bölümündə diqqəti çəkən təqdirəlayiq cəhətlərdən biri də alimin dahi şairin yaradıcılığının azərbaycançılıqla, multikulturalizimlə, Azərbaycan türklərinin xəlqi-mədəni keçmişi və milli-mənəvi dəyərləri ilə, eləcə də, folklor və etnoqrafiyası ilə qırılmaz tellərlə bağlı olduğunu dəfələrlə göstərməsidir: “Məlum olduğu kimi, Nizami Xəmsəsində külli miqdarda atalar sözlərindən, zərbul- məsəllərdən, aforizm və idiomatik ifadələrdən istifadə etmiş və öz əsərinin bütün bədii dəyərini artırmışdır. Həm də onun xalq yaradıcılığından, folklorlardan aldığı ifadələr, əsasən, Azərbaycan xalqı ilə bağlı olmuşdur. Elə buna görə də, Azərbaycan xalqının adət və ənənələrini, dil və ifadə xüsusiyyətlərini bilmədən, “Sirlər xəzinəsi”ndə aforizm və zərbul-məsəllərlə ifadə edilmiş dərin mənanı tamamilə qavramaq qeyri-mümkündür” [2, 28-29].

“Sirlər xəzinəsi”si xalq yaradıcılığından gələn çoxmənalı ifadələrlə, idiomlarla, razioloji birləşmələrlə zəngin olduğu üçün, onun dərin mənasını başa düşmək, doğrudan da, bəzi çətinliklər törədir. Lakin Y.E Bertelsin poemanın dili haqqındakı mülahizələri onu bu nəticəyə gətirir ki, “Sirlər xəzinəsi” sadə xalq kütlələri üçün deyil, yüksək savadlı, zadəgan təbəqə üçün yaradılmışdır. Bu fikir, əlbəttə, o qədər də dəqiq deyildir.

“Sirlər xəzinəsi”nin bədii dili məsələsinə ən doğru təhlil edən, əhəmiyyətli və orijinal mülahizələr irəli sürən akademik H.Araslının fikrincə, Azərbaycan xalqı içərisində işlədilən zərbul-məsəlləri, dərin mənalı ifadələri, Azərbaycan folklorunun üslub və ifadə xüsusiyyətlərini bilmədən “Sirlər xəzinəsi”ndə şairin yaratdığı zəngin məzmunu hərtərəfli başa düşmək mümkün deyildir. H.Araslının fikrincə, poemada elə parçalar vardır ki, bunların hər misra və beytində bir deyil, bir neçə aforistik ifadə və məsəl, çoxmənalı söz işlənir. Şair fikirlərini inkişaf etdirdikcə bu aforizmlər bir-birlərini daha da qüvvətləndirir, tamamlayır. Dilin yığcamlığı az sözlə dərin məna ifadə etmək bacarığı hər sözün yerində işlənilməsi...”Sirlər xəzinəsi” əsərini dünya ədəbiyyatının təlimi əsərləri içərisində xüsusi yer tutmasını təmin edir [Bax: 2, 28-29].

Göründüyü kimi, alim bu məsələdə akademik H.Araslının, akademik Y.Bertelsdən daha dəqiq mövqe tutduğunu elmi dəlillərlə əsaslandırır.

Heç şübhəsiz, “Xəmsə” müsəlman mədəniyyəti zəmnində pərvəriş tapmışdır. Lakin unutmamaq olmaz ki, müsəlman mədəniyyəti heç də monoton, yeknəsəq olmayıb, əski Şərqi sivilizasiyasının aparıcı məfkurələrini də özündə birləşdirir. X.Hüseynovun bu cəhətə biganə qalmaması alimin iti müşahidə qabiliyyətindən soraq verir. Belə ki o, Ç.Mustafayevin mövqeyini təsdiq edərək yazır ki, Nizaminin dünyagörüşünün formalaşmasında hind, yunan və müsəlman Şərqi fəlsəfəsinin əsas müddəaları böyük rol oynamışdır. Nizami özünün fəlsəfi görüşlərində İmam Qəzaliyə qarşı olub Əl-Fərabi və İbn Sinaya rəğbət bəsləmişdir [Bax: 2, s. 32]

Kitabın bu fəslində Qərb alimlərinin də əsərlə bağlı fikirlərinə tənqidi münasibət bildirilir. Avropa və ABŞ-da son onilliklərdə “Sirlər xəzinəsi” haqqında bir sıra yeni, bəzən də ziddiyətli fikirlər irəli sürüldüyünü vurğulayan alim göstərir ki, məsələn, E.Boven 1964-cü ildə “Fars poemalarından” adlı əsərdə “Nizami “Sirlər xəzinəsi”ni” yazarkən tamamilə təsəvvüf təsirində olmuşdur” deməklə əsərin əsl mahiyyətini başa düşmədiyini biruzə verir. Nizami yaradıcılığının tədqiqi sahəsində uzun illər səmərəli çalışmış məşhur çex alimi Y.Ribka 60-cı illərdə daha ətraflı fəaliyyət göstərmiş və Nizamişünaslığın ayrı-ayrı problemləri haqqında əhəmiyyətli fikirlər söyləmişdir. Y.Ripka Azərbaycan şairinə yüksək qiymət verərək, onu fars-türk mədəniyyətinin yetirdiyi ən böyük sima adlandırır [Bax 2, s. 32].

X.Hüseynovun bu tədqiqatını müasir dövrdə qiymətli edən cəhətlərdən biri də onun öz həmkarlarının fəaliyyətinə böyük ürək genişliyi ilə yanaşmasıdır. Bu baxımdan onun AMEA-nın müxbir üzvü Azadə Rüstəmovanın yetmişinci-səksəninci illərdəki monoqrafik araşdırmaları ilə bağlı mülahizələri olduqca dəyərlidir: “Sirlər xəzinəsi”nin ideya xüsusiyyətləri, Nizami şeirini mübariz ruhu, şairin demokratizminin və humanizminin təhlili R.Azadənin son tədqiqatlarında daha çox nəzərə çarpır. R.Azadənin fikrincə, Nizami epik obrazları ilk dəfə “Sirlər xəzinəsi”ndə öz əksini tapır. “Sirlər xəzinəsi” həqiqi mənada Nizami proqramının nəzəri poetik tezislərinin ilk çıxış nöqtəsidir, şairin demokratizminin və humanizminin ilk bədii əksidir.

R.Azadə Nizami haqqındakı son tədqiqatında da şairin birinci əsəri haqqında qiymətli nəticələrə gəlir. Alim vaxtilə Y.E.Bertelsin, M.Rəfilinin, H.Arasılıının əsərlərində az-çox müddəaları daha da inkişaf etdirərək qeyd edir ki, “Sirlər xəzinəsi”ndə duyğuya, iradəyə nüfuz güclüdür. Zülm və haqsızlığa qarşı etiraz və mübarizə “Sirlər xəzinəsi”ndən qızıl bir xətlə keçib gedir. Mübarizlik Nizami şeirinin əsas amillərindəndir.

R.Azadə uzun zaman dünya nizamişünaslığında “Sirlər xəzinəsi”nin “Hədiqət-ül-həqaiq”ə bənzəməsi və orijinallığı haqqında olan rəylərə yeni bir fikir əlavə edərək göstərir ki, “Hədiqət-ül-həqaiq”də “Sirlər xəzinəsi”ndə olan siyasi kəsər yoxdur. Bundan əlavə, alim ilk dəfə olaraq qeyd edir ki, “Sirlər xəzinəsi”ylə XI əsr uyğur-türk şairi balasunqunlu Yusif Xas Hacibin “Qutadqu bilik” əsəri arasında fikri amal səsleşmələri vardır.

Əlbəttə, R.Azadənin bu sonuncu fikri “Sirlər xəzinəsi”nin ideya və mövzu mənbələrinin gələcək tədqiqatı üçün yeni bir istiqamət müəyyənləşdirir.

Alimin tədqiqatında Nizami humanizminin “Sirlər xəzinəsi”ndə ilk sistemli şəkil alması əsərdə ədalətli şah probleminin öndə olması forma məhdudluğu ucundan şairin bu əsərdə obrazları hazır şəkildə tarixdən, əfsanələrdən və folklordan gətirməsi haqqında da qiymətli mülahizələrə yer verilmişdir [Bax: 2, s. 34].

Göründüyü kimi, X.Hüseynov mərhum Azadə xanımın novator fikirlərini bütün təfərrüatı ilə qeyd etmiş və onları olduqca yüksək qiymətləndirmişdir.

Monoqrafiyada əsər mövzu və ideya baxımından da geniş araşdırılır. Orada göstərilir ki, “Xəmsə”nin ilkin əsərinin əsas mövzu və ideya xüsusiyyətlərini dəqiq təsdiq etmək üçün aşağıdakı qaydada təhlil aparmaq olar:

1. Nizaminin dövründə yaradılan şeirə münasibəti, şeir və sənətkarın vəzifələri haqqında;
2. Ədalətli cəmiyyətdə şah və hakimin vəzifələri haqqında;
3. İctimai əməyə münasibət məsələsi;
4. Zəmanə adamlarının əxlaqı haqqında;
5. Şairin dinə, sufizm və Əxiliyə münasibəti məsələsi;

6. “Sirlər xəzinəsi”nin ideya və mövzu mənbələri və Sənainin “Hədiqət-ül-həqaiqi” ilə müqayisəsi.

Bəllidir ki, ədalətli insan problemi bütün dövrlərdə hər bir ədib və filosofu, o sıradan, Nizamini də dərinəndən düşündürmüşdür. Sovet ideologiyası ədalət anlayışını insanla yox hökmdarla bağlamaqla məsələni istismar etməyə təhrik edirdi. Lakin mərhum Xəlil müəllim bu təkidlə təhrikə uymayaraq problemin əsərdəki müxtəlif prizmalardan verilən bədii-estetik həllini ustalıqla üzə çıxarmağı bacarmışdır. O yazır: “Nizami poemanın II, IV və VII məqalələrindəki “Nuşirəvan və bayquşların söhbəti”, “Sultan Səncər və qarı”, “Zalım şahla doğru danışan qoca” dastanlarında zalımın zülmünə dözməməyi, onun zülm və əziyyətlərini üzünə söyləməyi məsləhət görürsə, XVIII və XX məqalələrdə zalımın zülmünə qarşı susmağı, danışmamağı, tənqiddən əl çəkməyi tərifləyir” [Bax: 2, s. 48].

Nizamişünasları hərtərəfli surətdə məşğul edən məsələlərdən biri də, “Xəmsə”dəki təsəvvüf motivləridir. İndinin indisində də mübahisəli olan bu problemdən Xəlil müəllim də yan keçməmişdir. Belə ki o, “Sirlər xəzinəsi”nin faktoloji materialından çıxış edərək belə bir qənaətə gəlirdi: “... XII əsrdə təsəvvüf fəlsəfəsi sufizm Şərq ölkələrində geniş intişar tapıb bir sıra görkəmli söz sənətkarlarının, alimlərin və yüksək ruhanilərin dünyagörüşünə təsir etdiyi və bir sıra görkəmli əsərlərdə öz əksini tapdığı bir şəraitdə Nizamiyə, onun dünyagörüşünə və birinci poeması olan “Sirlər xəzinəsi”nin ideya və mövzularına onun heçbir təsiri olmamışdır? Şübhəsiz ki, bunu demək olmaz.

Nizami tərəfindən “Sirlər xəzinəsi”nin yazılmasına qədər artıq sufizm, onun ideyaları, terminləri, hadisələrə yanaşma üslubu Şərq ədəbiyyatına daxil olmuş idi. Nizami də əsər yazarkən məhz bu ədəbi irsdən ədəbi ənənələrdən istifadə etməli idi. Bunun nəticəsidir ki, Nizamının “Sirlər xəzinəsi”ndə bir sıra sufi ifadə və ideyaları ibarə və məfhumları öz əksini tapmışdır” [2, s. 65].

Nizamişünaslığın qoyub həll etməyə çalışdığı problemlərdən biri də “Xəmsə”dəki “Avesta” motivləri və Zərdüşt peyğəmbərin fikirlərinin etik-didaktik və estetik-psixoloji təzahür formalarıdır. Mərhum professor Qafar Kəndli vaxtı ikən bu problemin uzaqgörənliklə görərək qiymətləndirmiş və Azərbaycan SSR EA-nın “Xəbərləri”nin “Ədəbiyyat, dil və incəsənət” seriyasında bu barədə silsilə məqalələr çap etdirmişdir. X.Hüseynov da öz həmkarından geri qalmayaraq məsələnin bu tərəfini fürsət düşər-düşməz vurğulayaraq ədəbi ictimaiyyətin diqqətini məsələnin mühümlüyünə yönəltməyə çalışmışdır. O bunun üçün bəzən ədəbi avtoritetlərin böyük nüfuzundan da istifadə etmişdir. Kitabda oxuyuruq: “Y.Bertels Nizamının “Sirlər xəzinəsi”ndəki didaktikadan danışdıqda çox doğru olaraq göstərir ki, fars dilində ibrət və nəsihət ruhlu ədəbiyyat nümunələrini çox qədim zamanlarda yaradılmış “İbrət kitablarında” bizim eramızın III və VII əsrlərində Sasanilərin hakimiyyət illərində, Zərdüşt kahinlərinin yaratdıqları müxtəlif “Ayınamələr”də axtarmaq lazımdır. Bu ibrət kitabları və “Ayınamələr” əsasən, ölkəni idarə yolları, kahinlərin əxlaqı haqqında yaradılırdı. Bundan əlavə, daha sonralar XI-XII əsrlərdə sufi ruhanilər məclislər təşkil edir, dini etikadan danışır, bu və ya digər mülahizəni müvafiq hekayələrlə möhkəmləndirirdilər. Y.E.Bertelsə görə istər Sənainin “Hədiqət-ül-həqaiqi”i istərsə də Nizamının “Sirlər xəzinəsi” poemalarının quruluşu və ideyaları da həmin bu yuxarıda göstərilən məxəzlər əsasında yaradılmışdır” [2, s. 67].

Mərhum Xəlil müəllimin Y.E.Bertelsdən gətirdiyi bu iqtibas çağdaş ədəbi-mədəni ictimaiyyətə bir daha xatırladır ki, Avesta başqa Yaxın və Orta Şərq xalqları kimi Azərbaycan türklərinin də milli-mənəvi dəyərlərinin özül daşlarından biri olub ortaq qaynaq və müştərək mənbələr sırasında ön cərgədə durur.

Nizami və folklor problemi də milli filologiyanı həmişə narahat edən problemlərdən biridir. X.Hüseynov bu barədə də obyektiv mövqe tutmuş, folklorun sənətkara və sənətkarın folklorla təsiri məsələlərinə də toxunmuşdur. O yazır: “... Bir sıra Azərbaycan və Şərq xalqlarının folklorunun məhsulu olan nağıllarda və dastanlarda da Nizamının mövzu və ideyalarının işlənilməsini görürük. Qətiyyətlə güman etmək olar ki, bu nağıl və dastanların əksəriyyəti öz kökü ilə çox qə

dim zamanlara bağlı olmuş böyük şairin diqqətini cəlb etmiş, Nizami onlardan bəhrələnmiş və yenə xalqa qaytarmışdır” [2, s. 69].

Alimin sözünə qüvvət olaraq göstərmək mümkündür ki, XX yüzilliyin ortalarına kimi Azərbaycan aşığı Nizami poeması əsasında yaranan “Leyli və Məcnun” dastanını çalıb çağır-mışlar. Yaxud M. Füzuli haqqında “Füzuli dərd əlindən dağa çıxdı, dedilər bəxtəvər yaylağa çıxdı”, dirnaq və “Füzuli kitabı açmaq kimi” folklor vahidləri yaranmışdır.

Nəticə. *X. Hüseynov təhlilə cəlb etdiyimiz monoqrafiyada “Sirlər xəzinəsi” yüksək bədii sənət nümunəsi kimi də hərtərəfli surətdə araşdırılır, əsərin özündə birləşdirdiyi mövzu-məzmun, sujet-fabula, dil-üslub, janr və forma cizgiləri, struktur və kompozisiya xüsusiyyətləri, vəzn və ölçü əlamətləri yerinə görə ayrı-ayrılıqda, yerinə görə də ümumiləşdirilmiş şəkildə dərinlən öyrənilir. Bu deyilənlər də danılmaz biçimdə göstərir ki, Bakının qədim kəndlərindən biri olan Zirədə böyüyüb boya-başa çatmış mərhum Xəlil Hüseynov sözün gerçək anlamında “Sirlər xəzinəsi”nin əsl sirdaşı olmuş və bununla da nüfuzlu bir nizamişünas kimi milli filologiyada öz izini, cığırını yaradan ədəbi şəxsiyyət kimi böyük nüfuz qazanmışdır.*

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 6 cildə, c.2. Bakı, 2007.
2. Hüseynov Xəlil. Nizaminin “Sirlər xəzinəsi”. Bakı, 1983.

Veraga Almasly

ДОВЕРЕННЫЙ ДРУГ СОКРОВИЩНИЦЫ ТАЙН Резюме

В статье дается обзор литературной деятельности ученого Халила Гусейнова и анализируется его монография «Сокровищница тайн» Низами» с точки зрения современной литературной критики. Позиция, выраженная в упомянутом произведении о философском мировоззрении и общественных взглядах Низами Гянджеви, которая основана на цитатах из произведения поэта, актуальна и сегодня.

Ключевые слова: *Низами Гянджеви, «Сокровищница тайн», Халил Гусейнов.*

Veraga Almasly

TRUSTED FRIEND OF THE TREASURE OF MYSTERIES Summary

The article provides an overview of the literary activity of the scientist Khalil Huseynov and analyzes his monograph "Nizami's «Treasure of Secrets" from the point of view of modern literary criticism. The position expressed in the aforementioned work on the philosophical worldview and public views of Nizami Ganjavi, which is based on quotations from the poet's work, is still relevant today.

Key words: *Nizami Ganjavi, "Treasure of Secrets", Khalil Huseynov*

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 17.12.2021

Çapa qəbul olunma tarixi: 26.12.2021

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Əzizağa Bayram oğlu Nəcəfzadə tərəfindən çapa tövsiyə olunub.